

דף הנחיות

כלכלה יהודית - מערך 3

מעמדה של חברה בע"מ

מה במערך?

מעשה שהיה כך היה: סלומון אהרן - סוחר אנגלי (יהודי), ניהל שנים רבות בית עסק לממכר עורות, ובשנת 1892, ייסד חברה משפחתית בשם סלומון ושות' בערבון מוגבל, אשר רכשה ממנו את בית העסק. בהתאם להסכם הרכישה, החברה שילמה למייסדה סכומי כסף במזומן, הקצתה לו מניות ואף המציאה לידיו אג"ח של החברה, אשר הובטחו בשעבוד שוטף על כל נכסי החברה.

מר סלומון המשיך לנהל את בית העסק כימים ימימה, להבדיל מן העובדה כי עתה עשה זאת תחת "הכובע" של חברה, וכמנהלה בפועל.

בפועל, כשנה לאחר מכירת בית העסק לחברה בבעלותו, קרסו עסקי החברה והיא התפרקה. מר סלומון מימש את זכותו כנושה מובטח (אגרות החוב), ואילו לשאר הנושים, שלא אחזו בידיהם בביטחונות כלשהם, לא נותר מאומה.

נושים אלו מיהרו לתבעו לדין, באופן אישי, כשלטענתם "סלומון" - האיש, וסלומון "החברה" הנם היינו הך, וכי הקמת החברה הייתה פיקטיבית ומעשה מרמה.

המצב החוקי באותה עת התיר כבר להתאגד בחברה בערבון מוגבל, שמהותו הנה כי החברה היא האחראית לחובותיה. ברם, היה זה המקרה הראשון הידוע בו נידונה הלכה למעשה, שאלת אחריותה הנפרדת של החברה מבעלי מניותיה, אף כשמדובר ב"חברת איש אחד".

בית הלורדים פסק כי החברה הוקמה כדין, כי אינו רואה כל יסוד למרמה, וכי לפיכך החברה היא האחראית לחובות, ולא ניתן לתבעם ממר סלומון.

עקרון זה הוכר כעקרון האישיות המשפטית הנפרדת של **חברה בע"מ** (מתוך: Law-info, מידע משפטי לאזרח) הגדרה זו שמשה כר פורה לנידונים שונים, הלכתיים ושאינם.

במישור ההלכתי לבעלות יש תוצאות שונות, כמו איסור ריבית, איסור בעלות על חמץ בפסח ועוד.

שקף מספר 2

על מנת לחדד את הנושא, בואו ננסה להגדיר יחד מה זו 'בעלות'. כאשר אני אומר שדבר מסוים שייך לי, למה אני מתכוון? מה פירוש 'שייך'? מה זה 'שלי'?

שקף מספר 3

ניתן לסכם בעלות רגילה ככזו הכוללת שלושה חלקים:

1. זכות ממונית ברווחים
2. זכות להחליט על אופני השימוש בחפץ
3. זכות למכור או להעביר הלאה

כעת ננסה להבין כיצד מתחלקות האפשרויות הללו בחברה בע"מ.

שקף מספר 4

בחברה בע"מ, כל אחת מהקטגוריות לעיל נמצאת בידי מישהו אחר:

הזכות הממונית ברווחים נמצאת בידי בעלי המניות המקבלים דיבידנדים, אך אין להם קשר לניהול השוטף וגם לא להחלטות על המדיניות.

הניהול השוטף נתון בידי מנכ"ל החברה הממונה בידי הדירקטוריון אבל אין להם קשר לפעילות היומיומית.

החלטות על מכירה ומדיניות כללית באחריות הדירקטוריון, אלה מתווים את הקו הכללי אבל לא באופן יומיומי.

מי נקרא הבעלים בחברה כזו?

שקף מספר 5

אחת השאלות המרכזיות בנושא הזה ממשיכה את נושא השיעור מהשבוע שעבר. דיברנו על איסור ריבית ועל האיסור של מלווה להלוות כסף תוך התניה שיחזר יותר ממה שהולווה.

מה הדין בהלוואה מבנק? האם מותר ללוות בריבית מבנק? הלא 'לבנק' אין פנים. אין מישהו ספציפי שהוא הבעלים, כפי שראינו בשקף הקודם. כיצד נגדיר בעלות בנושא זה?

כך כתב בעל 'צפנת פענח':

מה שלווים כעת על 'טאג צינזען' (ריבית יומית) בלי היתר עיסקה וכו'...

עיינ בגמרא... שאין ריבית להקדש

והגדר - ששיעבוד צריך דווקא לאדם מסוים ולכן גבי הקדש אין 'מציאות' רק 'צורה'.

גדר הבנק לא נקרא דבר מסוים, רק דבר של 'צורה' לא 'חומר' (צפנת פענח, ח"ג קפ"ד).

כך מסביר זאת הרב יעקב אברהם כהן, במאמר מצוין שפרסם:

כמדומה שכונתו לאמץ את הגישה המשפטית שיש כאן 'ישות משפטית נפרדת' - דבר של צורה - שהינה הבעלים של הבנק, והאנשים שהקימו את הבנק אינם קשורים באופן אישי לשום עסקה של הבנק... ולכן אין איסור ריבית בלקיחת רווחים מהבנק (מבי דינא, הרב יעקב אברהם כהן)

שקף מספר 6

הרב אשר וויס, בספרו מנחת אשר, מגיע למסקנה מעניינת:

סוף דבר לעניות דעתי - החברה היא בעלים על עצמה.

משום כך - בכל הנוגע לאיסור גניבה וגזילה וכדומה שהם מצוות שכליות שבין אדם לחברו ודאי ופשוט שמצוות אלה מוטלות אף על חברה. אסור לה לגנוב ואסור לגנוב ממנה...

אך בכל הנוגע לאיסורי תורה שאינם אלא גזירת הכתוב - כחמץ בפסח, שבת וריבית וכדומה - אין איסור בכסף (מנחת אשר, חלק א, סימן קה)

בהמשך דבריו הוא מדגיש כי באיסור ריבית רבו המחמירים ועל כן בזה יש להחמיר ולהקפיד על היתר עיסקא.

לעומת דברי פוסקים אלו, ניצבת שורה של פוסקים הסבורים אחרת. לשיטתם, היכולת לפסוק על פי מנהגים מחודשים נכון רק לכאלה שנכנסים תחת קטגוריות שקבעו לנו חכמים. לדוגמה, קיימת הוראה הלכתית כי חפץ יכול לעבור לבעלות של אדם באמצעות 'גמירות דעת', החלטה סופית הבאה לידי ביטוי במספר אפשרויות. חכמים קבעו מספר אפשרויות המבטאות גמירות דעת, אך ברבות הימים אם נוצרים מנהגים חדשים המקובלים ככאלה המבטאים גמירות דעת ניתן לסמוך עליהם. (כדוגמת סיטומתא המופיעה בשקף).

לעומת זאת, הגדרה חדשה של בעלות - אין בכוחנו לחדש ואנו מוגבלים להגדרות הספציפיות שהורו לנו חכמים:

ועתה נתבונן נא ונראה שגויים מקימים ורושמים בבורסה חברה בע"מ, הלוא רצונם לפי התקנות בבריה חדשה כהנ"ל, ואנו עם ישראל אין לנו מושג הזה כלל בידינו ממונות, וגם אי אפשר לנו לייצרו, כי משפטי דיני ממונות אצלנו מגבילים זכות קנייני ממון לאדם חי דווקא, ולא חל כהאי גוונא קנין גם מכוח דינא דמלכותא דינא נגד דין תורה וכמבואר באחרונים.

וגם פשוט, דכשם שאי אפשר ליצור ישות משפטית חדשה מכח דינא דמלכותא, קל וחומר שאי אפשר ליצור מכוח מנהג או סיטומתא מושג חדש שאינו קיים בדין תורה. שכן ההבנה הפשוטה בעניין סיטומתא היא, שסיטומתא אינה אלא אופן נוסף של גמירות דעת, ולא שיש כוח למנהג לחדש מושגים חדשים (הרב משה שטרנבוך, מועדים וזמנים, חלק ג)

שותפות עם תנאים

אף שאין בדין תורה מושג חברה בע"מ כפי מושגי האומות, הלא בירינו לעשות חברה בע"מ גם לפי דין תורה כגד שותפות בעלמא, ובתנאים שאין עלייה שיעבוד הגוף, והממון בעסק גופא לבד משועבד לעסק הזה [וכפי שיבואר להלן], ואין צורך לנו לצייר חברה בע"מ כגולם דווקא, וכדמות שמצירים השופטים ומחוקקים באומות העולם. אבל אין בדין ומשפטים כל ידעם, ואנו כפופים לתורת משה רבינו ומשפטי הש"ע, ואם כן חברה בע"מ היא שותפות ממש עם תנאים מסויימים, כל חברה וחברה כרצונה (ורב משה שטרנבוך, שם)

שקף מספר 9

רבי משה שטרנבוך מבקש לטעון כי גם 'חברה בע"מ' אנו יכולים לדון על פי ההגדרות המקובלות מדברי חכמים:

אף שאין בדין תורה מושג חברה בע"מ כפי מושגי האומות, הלא בידינו לעשות חברה בע"מ גם לפי דין תורה כגד שותפות בעלמא, ובתנאים שאין עלייה שיעבוד הגוף, והממון בעסק גופא לבד משועבד לעסק הזה [וכפי שיבואר להלן], ואין צורך לנו לצייר חברה בע"מ כגולם דווקא, וכדמות שמצירים השופטים ומחוקקים באומות העולם. אבל אין בדין ומשפטים כל ידעם, ואנו כפופים לתורת משה רבינו ומשפטי הש"ע, ואם כן חברה בע"מ היא שותפות ממש עם תנאים מסויימים, כל חברה וחברה כרצונה (הרב משה שטרנבוך, שם)

שקף מספר-11 10

בגישה דומה מצדד גם מהרי"א הלוי, כפי שיבואר בדבריו של הרב כהן:

כבר ביארתי דגוף החמץ אינו של בעלי האקציען [מניות] ואין להם שום רשות לא לאכלו ולא למוכרו או לבערו, רק שהאחריות עליהם, ובכחאי גוונא לא נאסר לאחר הפסח (מהרי"א הלוי)

כוונת מהרי"א לחדש שבעלות בעלי המניות בחברה הינה "בעלות קלושה ומוגבלת", משום שאין בכוחם לנהל ולשלוט בחברה, כיון שבדרך כלל בעלי המניות בחברה ממנים מנהל, שרק לו הסמכות להחליט את ההחלטות היומיומיות, ולבצע את כל הנדרש...

וכמדומה שעל בסיס דברי המהרי"א הלוי נתפשט ורווח בין כמה בעלי הוראה לחלק בין סוגי מניות שיש לבעליהם זכות הצבעה [בקבלת החלטות], שלהחזיק במניות כאלו, הדבר כרוך באיסורי תורה של חמץ ושבת וכדומה, לבין בעלי מניות שאין להם זכות הצבעה, שנמצא שאין להם שליטה על הנעשה בחברה, ובכחאי גוונא שייך סברת המהרי"א הלוי (מבי דינא, הרב כהן)

שקף מספר 12

לסיכום...

למדנו על שתי שיטות מרכזיות. הראשונה טוענת כי לחברה בע"מ יש מעמד חדש של 'אישיות משפטית' מחודשת ואילו השניה סוברת כי בעלי המניות הם הבעלים של החברה, גם אם בעלותם מתבטאת בדרכים מצומצמות יותר.

• הנפקא-מינה העיקרית והיסודית היוצאת בהגדרת "חברה בע"מ" היא, האם יש **בעלים** המחוייב בשמירת השבת ובאיסורי הריבית של החברה, על מי מוטלת חובת ביעור החמץ של החברה, ועוד נושאים שיבוארו להלן.

- לדעת הפוסקים שחברה בע"מ היא "אישיות משפטית מחודשת", אין איסור בקניית מניות של חברה העוסקת ומייצרת **חמץ בפסח** ושאר **איסורי הנאה**, או לקנות מניות של חברה **שמחללת שבת** בעסקיה, וכמו כן אין איסור בקבלת **ריבית** מחברה בע"מ, היות והתורה ניתנה ל**אנשים** ולא ל**חברות** ומיני בעלויות מחודשות.
- מה שאין כן לדעת הפוסקים שבעלי המניות הם ה**בעלים** של החברה, והחידוש במושג "חברה בע"מ" אינו אלא באפשרויות הגביה מנכסי החברה בלבד, פשיטא שבעלי המניות מזהירים בכל איסורי התורה (עולמות).

שקף מספר 13

למחלוקת זו יש השלכות רבות בהרבה מאוד נידונים הלכתיים. מוזמנים לעיין בקובץ המובאות וההרחבות - מתוך אתר השיעורים 'עולמות' - ולדון יחד על מקרים שונים ומגוונים.

להערות והארות:

משה שמעון אופן

Moshe.oppen@gmail.com

054-8496992

**רוצים עוד?
סרקו והצטרפו
ל"אחים לנפש"**

© כל הזכויות שמורות ל'אחים לנפש'